

Skattekontroll, moral och regelefterlevnad

Förord

Syftet med denna rapport är att sammanfatta de senaste decenniernas empiriska forskning kring effekten av skattekontroll samt skattemoralens betydelse för regelefterlevnaden. För att sätta de empiriska studierna i ett sammanhang ges även en översikt av de viktigaste teoretiska bidragen på området.

Rapporten har tagits fram vid Skatteverkets analysstab av Nikolay Angelov.

Ett stort tack för synpunkter på tidigare utkast riktas till Skatteverkets vetenskapliga råd. Rapportens analys och slutsatser svarar dock Skatteverket för.

Solna i september 2018

Eva Samakovlis

Chef för analysstaben

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	4
1 Introduktion	4
2 Teori	5
2.1 Modellen i Allingham och Sandmo	5
2.2 Utvidgningar av modellen i Allingham och Sandmo	5
2.3 Avvikelser från förväntad nyttoteori samt moral och normer.....	6
3 Vanliga metoder för att skatta kausala samband.....	9
3.1 Vad menas med effekt?.....	9
3.2 Individualpreventiv och allmänpreventiv effekt.....	11
3.3 Vanliga upplägg vid effektskattning	11
4 Hur påverkas regelefterlevnaden av skattekontroller?.....	12
4.1 Skattning av allmänpreventiv effekt i laboratorieexperiment.....	13
4.2 Resultat från fältexperiment	15
4.3 Studier som använder observationsdata.....	17
4.4 Nätverkseffekter	18
5 Empiri kring moralens betydelse för regelefterlevnad	18
5.1 Laboratorieexperiment	19
5.2 Fältexperiment.....	21
6 Slutsatser	22

Sammanfattning

I denna rapport sammanfattas de senaste decenniernas empiriska forskning kring effekten av skattekontroll samt skattemoralens betydelse för regelefterlevnaden. För att sätta de empiriska studierna i ett sammanhang ges även en översikt av de viktigaste teoretiska bidragen på området.

Forskningen om regelefterlevnad, skattekontroll och moral har varit omfattande inom främst nationalekonomi, inklusive beteendekonomi, och psykologi. Den huvudsakliga slutsatsen som kan dras av forskningsöversikten i denna rapport är att ett lyckat arbete för bättre regelefterlevnad måste vila på två ben: en stadig grund i form av en effektiv kontrollverksamhet och ett långsiktigt arbete för hög skattemoral. Det finns stark empirisk evidens för att skattekontroll i sig samt högre sannolikhet att bli kontrollerad leder till bättre regelefterlevnad. Det finns även empiriskt stöd för att kontroll inte är det enda som spelar roll för regelefterlevnaden: skattemoral och sociala normer är också viktiga. Sambanden mellan moral och regelefterlevnad är dock komplexa och forskningslitteraturen innehåller få konkreta exempel på hur en skattemyndighet kan ändra skattebetalarnas normer kring regelefterlevnad. Inför det fortsatta arbetet med normförstärkning är det viktigt för Skatteverket att ta del av kunskap inom det lilla men växande forskningsområde som använder fältexperiment. Där finns exempelvis belägg för att det är viktigt att tänka på hur information till skattebetalarna upplevs i termer av sociala normer. Det finns än så länge få studier inom fältet och Skatteverket bör överväga att också vara med och producera ny kunskap på detta viktiga område.

1 Introduktion

Syftet med den här rapporten är att sammanfatta de fyra senaste decenniernas empiriska forskning kring effekten av skattekontroll samt skattemoralens betydelse för regelefterlevnaden. I texten nedan används begreppet *skattekontroll* som en generell beteckning på olika typer av åtgärder som innebär kontroll av utvalda privatpersoners eller företags inlämnade deklarerationer. En skattekontroll kan till exempel innebära att Skatteverket ställer frågor till vissa privatpersoner om deras inlämnade deklarerationsunderlag, gör kontrollbesök hos företag i vissa branscher eller genomför en komplett revision av ett företags bokföring.¹ Vidare används begreppet *regelefterlevnad* för att beteckna i vilken utsträckning skattebetalare följer gällande skattelagstiftning.² Till övervägande del syftar regelefterlevnad på skattebetalares benägenhet att deklarerera rätt inkomst, avdrag eller förmåner.

Forskningsöversikten innehåller en genomgång av de viktigaste teoretiska bidragen inom främst nationalekonomi och ekonomisk psykologi. Den empiriska delen har avgränsats till effektstudier. Syftet med detta är tvåfaldigt: dels säkerställer begränsningen att studierna håller hög kvalitet, dels är effektstudier mer policyrelevanta än exempelvis korrelationsstudier eller rent beskrivande analyser. Policy används här som en generell beteckning för interventioner av olika slag, inklusive lagändringar eller ändrade arbetssätt inom en skattemyndighet. Policyer kan vara genomförda, planerade eller hypotetiska (men möjliga). Väl genomförda effektstudier brukar anses vara policyrelevanta eftersom de ger direkt svar på frågan om hur en viss intervention (till exempel ökad kontrollfrekvens) påverkar ett utfall (till exempel regelefterlevnaden). Med hjälp av resultaten från en effektstudie kan beslutsfattaren fatta väl informerade beslut om att genomföra eller inte genomföra interventioner. Beskrivande analyser handlar i stället om hur verkligheten ser ut (till exempel: hur stort är skattefelet?), hur en viss företeelse har utvecklats över tid (till exempel, har andelen företag som anlitar svartarbete ökat?) eller hur företeelsen fördelar sig över grupper (till exempel: finns skillnad i förekomsten av svartarbete i olika branscher?). Dessa frågor

¹ Skatteverkets maskinella kontroll av inlämnade deklarerationer ingår inte i begreppet skattekontroll som används i denna rapport.

² Det engelska begreppet *compliance* brukar ibland förekomma i svensk text.

är naturligtvis viktiga men de ger inte svar på frågan om hur vi kan förvänta oss att interventioner påverkar företeelsen i fråga.

Även om rapportens referenslista är omfattande görs inga anspråk på att alla effektstudier på området ska vara med. En ambition har dock varit att inte missa viktiga forskningsartiklar som har publicerats inom något av de två mest relevanta fälten för frågeställningen, nationalekonomi inklusive beteendekonomi samt ekonomisk psykologi.

För att sätta de empiriska resultaten i ett sammanhang ges en teoriöversikt i nästa avsnitt. Det efterföljande avsnittet beskriver grunddragen i de vanligaste empiriska metoderna på området. Avsnitt 4 ger en översikt av empirin om skattekontrollens effekter på regelefterlevnaden, avsnitt 5 sammanfattar de empiriska studierna av de moraliska övervägandenas betydelse, och avsnitt 6 sammanfattar rapporten.

2 Teori

Det finns en omfattande teoretisk forskningslitteratur om kopplingen mellan skattekontroll och regelefterlevnad samt betydelsen av övriga faktorer såsom sociala normer, rättvisa och delaktighet. Denna rapport har en empirisk inriktning, men för att sätta de empiriska studierna i ett sammanhang redovisas i detta avsnitt de huvudsakliga teoretiska inriktningarna på området.

2.1 Modellen i Allingham och Sandmo

De flesta teoretiska studier av regelefterlevnad bygger på modellen i Allingham och Sandmo (1972), nedan kallad AS. AS tillämpade en nationalekonomisk modell av brottsligt beteende³ på skatteområdet. Modellen bygger på förväntad nyttoteori (*expected utility theory*, EUT) och innebär att skattebetalare väljer hur stor del av inkomsten som ska tas upp i deklarationen givet den faktiska inkomsten, skattesatsen, sannolikheten för skattekontroll och en monetär bestraffning vid konstaterat skattefusk ("skattetillägg"). Individen väljer att deklarerar den inkomst som maximerar den förväntade nyttan givet sannolikheten att råka ut för en skattekontroll och övriga variabler. Med hjälp av AS-modellen går det att studera hur nivån på deklarerad inkomst påverkas av de exogena variablerna: skattesatsen; den faktiska inkomsten; skattetillägget; sannolikheten för skattekontroll. För Skatteverkets vidkommande är det framför allt den sistnämnda faktorn som är av policyintresse eftersom Skatteverket saknar möjligheter att påverka skattesatser eller inkomster, och har relativt begränsat lagstöd för förändringar i skattetillägget. Huvudresultaten i AS är att både högre risk för skattekontroll och högre skattetillägg leder till högre deklarerad inkomst, allt annat lika. I AS utvidgas grundmodellen genom att låta sannolikheten för skattekontroll bero på den deklarerade inkomsten (den antas vara högre för låga deklarerade inkomster), och huvudresultaten håller även då.

2.2 Utvidgningar av modellen i Allingham och Sandmo

Som beskrivs i avsnitt 4 har empiriska studier i allt väsentligt bekräftat AS-modellens teoretiska prediktion att mer omfattande skattekontroll ökar regelefterlevnaden. Samtidigt har det varit uppenbart att den enkla modellen inte räcker till för att förklara nivån av regelefterlevnad som observeras i data: om skattebetalare enbart drevs av nyttomaximering med avseende på strikt ekonomiska överväganden som i AS-modellen, skulle regelefterlevnaden vara betydligt lägre än vad som observeras empiriskt.⁴ För att bättre jämkna ihop teorin med empirin har teorin justerats i två huvudriktningar: mer utvidgade modeller inom ramen för AS strikt neoklassiska värld av maximerad förväntad nytta och utvidgningar med beteendekonomiska drag. Direkta

³ Se Becker (1968).

⁴ Se fotnot 5 i Alm (2012) för beräkningar av optimal regelefterlevnad i AS-modellen givet verklighetstroga parameterantaganden.

utvidgningar av AS-modellen har syftat till att göra teorin mer verklighetstrogen genom att bland annat öka antalet valvariabler som individen har (till exempel inkludera ett arbetsutbudsbeslut), ändra skattefunktionen eller hur skattetillägget beräknas, introducera en skattefinansierad offentlig sektor, endogen/riskbaserad skattekontroll, med mera. En del av dessa studier sammanfattas i Andreoni m.fl. (1998) och slutsatserna är ofta att även små utvidgningar av AS-modellen kan leda till svårtolkade modellprediktioner. När arbetsutbud och yrkesval läggs till som beslutsvariabler försvåras analysen och prediktionerna från teorin är inte entydiga (Cowell, 1981; Pencavel, 1979; Sandmo, 1981). Ytterligare en utvidgning är att rapporterad inkomst kan betraktas i en mer realistisk dynamisk kontext på det sättet att skattebetalares regelefterlevnad beror på deras tidigare beteende och kontroller (Engel och Hines, 1994).

Slutligen är det värt att nämna två utvidgningar av AS-modellen som handlar om betydelsen av tredjepartsrapportering av inkomster för regelefterlevnaden. Kleven m.fl. (2011) introducerar tredjepartsrapportering i en enkel AS-modell med upptäckts sannolikhet som beror på deklarerad inkomst. Modellen predicerar att skattebetalare vars inkomster rapporteras in av tredje part kommer att ha i det närmaste fullständig regelefterlevnad eftersom upptäcktsrisken för denna grupp är mycket hög. För skattebetalare vars inkomster inte rapporteras in av tredje part är upptäcktsrisken i stället mycket låg, vilket borde leda till att de i stor utsträckning underrapporterar sin inkomst. De empiriska resultaten i Kleven m.fl. (2011) visar att danska data är tydligt i linje med den justerade AS-modellens prediktioner, och policy slutsatsen i artikeln är att skattemyndigheter borde satsa mer resurser på att möjliggöra tredjepartsrapportering än på till exempel revisioner. Phillips (2014b) visar liknande resultat för data från USA men visar också att det finns betydande heterogenitet hos gruppen med självrapporterad inkomst. Medan vissa skattebetalare underrapporterar nästan 100 procent av sin inkomst finns andra (främst de med hög inkomst utan tredjepartsrapportering) som underrapporterar enbart en del av inkomsten. Denna skillnad undersöks teoretiskt i Phillips (2014a). Beteendet hos skattebetalare med hög inkomst utan tredjehandsrapportering förklaras med att de känner till att sannolikheten att bli kontrollerad kan bero på den deklarerade inkomsten och är duktiga på att manipulera risken för upptäckt. Enligt denna modell av speltaktik (*gamemanship* i artikeln) är visserligen nivåerna på upptäcktsrisk och straff i genomsnitt låga, men skattebetalarna agerar trots det rationellt när de avstår från en del skattefusk eftersom de då minskar sannolikheten att bli kontrollerade. I relation till AS-modellen som i grunden bygger på att sannolikheten för kontroll ska vara tillräckligt hög för att avskräcka från eventuellt skattefusk, säger speltaktikmodellen att avskräckningen i stället följer av att risken för upptäckt *varierar* i tillräckligt stor utsträckning beroende på skattebetalarens deklarationsbeteende.

2.3 Avvikelser från förväntad nyttoteori samt moral och normer

Utvidgningar av nationalekonomisk teori åt det psykologiska eller beteendekonomiska hållet kan generellt motiveras med ambitionen att få bättre överensstämmelse mellan teoretiska prediktioner och empiri. Ett vanligt motiv som understryker psykologiska faktorer betydelse för ekonomisk teori är den empiriska observationen att individers beteende systematiskt kan avvika från nyttomaximeringsteorins standardantaganden. Till dessa antaganden hör att individer gör val som maximerar en nyttofunktion som bara beror på den egna nyttan, att deras preferenser är, enkelt uttryckt, rationella, och att individer tar beslut genom att använda information som antas vara fullständig och tillgänglig för alla. Laboratorieexperiment har dock visat att individer inte nödvändigtvis har tidskonsistenta preferenser⁵, att de bryr sig om andras nytta, och att de uppvisar beteende som beror på hur olika valalternativ presenteras, det vill säga på inramning och

⁵ Anta att det finns två valsituationer: 1. a) 100 kronor nu eller b) 101 kronor imorgon och 2. a) 100 kronor om 365 dagar eller b) 101 kronor om 366 dagar. Om preferenserna är tidskonsistenta ska en individ som väljer alternativ 1 a) också välja alternativ 2 a).

referenspunkter.⁶ När det gäller vidareutvecklingar av AS-modellen går det naturligtvis inte att dra en skarp skiljelinje mellan utvidgningar av modellen och avvikelser därav. Många av modellutvecklingarna som går åt det beteendevetenskapliga hållet kan dock ändå sägas avvika från standard neoklassisk teori där nyttomaximeringen utgår enbart från individens egen nytta.⁷

De motiverande argumenten bakom beteendeeconomiska inslag på regelefterlevnadsområdet brukar vara kopplade till teorins prediktionsförmåga snarare än till dess orealistiska antaganden. I forskningslitteraturen motiveras således beteendeeconomiska utvidgningar ofta med konstaterandet att regelefterlevnaden verkar vara högre än vad AS-modellen och dess derivat predicerar. Det finns två huvudinriktningar bland dessa teorier: så kallad icke-förväntad nyttoteori (*non-expected utility theory*, NEUT *nedan*) och vad som generellt kan betecknas som sociala interaktioner.⁸ NEUT är ett samlingsbegrepp för avvikelser från förväntad nyttoteori och även om NEUT-utvidgningar inom regelefterlevnad motiveras med AS-modellens prediktionsförmåga handlar NEUT i grunden om modellens antaganden. NEUT-utvidgningar av AS-modellen har två teoretiska huvuddrag: de ändrar individens upplevda sannolikhet för kontroll och de ändrar den målfunktion som individen maximerar (Alm, 2012). Dessa utvidgningar har generellt förbättrat modellens prediktionsförmåga när det gäller regelefterlevnad.⁹ Inom detta fält ryms exempelvis teorier om begränsad rationalitet till följd av brister i beräkningsförmåga (*bounded rationality*) och prospektteori.¹⁰ En svensk studie inom prospektteori är Engström m.fl. (2015) som använde data från Skatteverket och visade att svenska skattebetalare har så kallad förlustaversion: sannolikheten att begära avdrag i deklarationen är högre för dem som i sin deklaration har pengar att betala jämfört med dem som ska få pengar tillbaka. Studien belägger också ett kausalt samband mellan tecknet på skattebeloppet i deklarationen och sannolikheten att begära avdrag. En viktig policyslutsats som Engström m.fl. (2015) drar är att skatteintäkterna skulle öka om en något större del av skatten tas in som preliminärskatt.

Att sammanfatta innehållet i AS-utvidgningar med inslag av sociala interaktioner är en utmaning, delvis därför att det finns olika definitioner av vad sociala interaktioner är.¹¹ Ett gemensamt tema är dock att gruppbetenden/-hänseenden av olika slag läggs till i modellen för individbeteende. Sociala interaktioner ska därför ses som komplement till, snarare än ersättning av, AS-modellen: de behöver inte innebära avsteg från förväntad nyttoteori. Att inkludera exempelvis dåligt samvete eller sociala normer som leder till konformitet i nyttofunktionen kan dock betraktas som ett avsteg från den strikt neoklassiska modellen där individen endast bryr sig om sin egen nytta.¹² I översiktsartikeln av Hashimzade m.fl. (2013) delas regelefterlevnadsteori med inslag av sociala interaktioner in i ett antal olika delgrupper. I en grupp modeller introduceras *psykologiska kostnader*

⁶ Se forskningsöversikten i DellaVigna (2009) för källor.

⁷ Liknande resonemang förs i Manski (2000),

⁸ Jag följer denna uppdelning eftersom den är vanlig i regelefterlevnadslitteraturen. Den används i Alm (2012) och Hashimzade m.fl. (2013) som innehåller informativa översikter av forskningen om regelefterlevnad. En bra översikt av *icke-förväntad nyttoteori* finns i Starmer (2000). Termen *sociala interaktioner* används brett i litteraturen och det finns en del nyansskillnader mellan den definition som används i regelefterlevnadslitteraturen och standarddefinitionen inom den nationalekonomiska eller sociologiska litteraturen. En användbar definition för empiriskt arbete finns i Brock och Durlauf (2001), som också sammanfattar tillgängliga metoder för analys av sociala interaktioner. En mindre teknisk genomgång och en jämförelse mellan nationalekonomisk och sociologisk tradition inom fältet sociala interaktioner finns i Manski (2000).

⁹ Se till exempel Hashimzade m.fl. (2013). AS-modellens orealistiska prediktion att högre skattesats ger lägre nivå av skattefusk ändras dock inte av NEUT, utom då ytterligare ändringar tillkommer, som till exempel varierande sannolikhet att råka ut för en skattekontroll.

¹⁰ Se Starmer (2000) för en detaljerad genomgång av NEUT-teorier.

¹¹ En vanlig definition som fungerar väl för kvantitativ analys är att sociala interaktioner uppstår när en individs (eller ett företags) beteende påverkas direkt av andras beteende (Manski, 2000; Brock och Durlauf, 2001). Detta avviker från den vanligaste typen av neoklassisk nyttomaximeringsteori där individen maximerar en nyttofunktion i vilken endast variabler kopplade till individen ingår (till exempel den egna konsumtionen).

¹² Manski (2000) innehåller en diskussion med historiska tillbakablickar om skillnaden mellan strikt neoklassisk konsumtionsteori i relation till nyare teorier där inslag av sociala interaktioner finns i nyttomaximeringsproblemet.

för skattefusk, förutom skattetillägget. Det handlar i grunden om kostnaden av att avvika från en social norm, till exempel om individens psykologiska kostnad av rädslan att bli upptäckt eller av skammen av att ens skattefusk ska bli känt för omgivningen. I en del av forskningslitteraturen görs en åtskillnad mellan *skam* som upplevs vid konstaterat skattefusk och *skuld* som snarare handlar om skattebetalarens inre vilja att betala skatt.¹³ Vidare kan modeller som innehåller en explicit länk mellan psykologiska kostnader och individens sociala miljö kallas för teorier av *social anpassning*. Ett vanligt tillvägagångssätt är att göra den psykologiska kostnaden till en ökande funktion av andelen skattebetalare som inte fuskar. Teorier som innehåller *rättviseaspekter* utgår från att regelefterlevnadsbeslutet har två dimensioner kopplade till rättvisa: För det första upplever individen en avvägning mellan den betalade skatten och de samhällstjänster som det offentliga erbjuder i gengäld. Om tjänsterna uppfattas som otillräckliga i volym eller kvalitet kommer en hög skatt uppfattas som orättvis. För det andra kan fördelningen av inbetald skatt över skattebetalarna spela roll. Exempelvis kan en skattebetalare som förväntas betala in mycket i skatt uppleva orättvisa om andra skattebetalare samtidigt betalar in små belopp. Den sista stora gruppen av AS-utvidgningar handlar om *skattemoral*, som kan definieras som en inre motivation att betala skatt, eller som en uppsättning av attityder till regelefterlevnad. Hög skattemoral innebär att individen har högre vilja att betala skatt och finansiera det offentliga, allt annat lika. Moralbegreppet är lätt att förstå på en intuitiv nivå, men har visat sig vara svårare att inkludera i en formell modell av regelefterlevnadsbeslutet. Som en konsekvens av detta finns en stor empirisk litteratur på området, men teorin är underutvecklad. I relation till de tidigare nämnda teorierna är följden av detta att skattemoral i vissa studier kan anta formen av social anpassning, medan den i andra närmast kan betraktas som olika former av rättviseaspekter.

Den så kallade *slippery slope* är ett vanligt teoriramverk bland psykologer som har intresserat sig för regelefterlevnad. Ramverket introducerades i Kirchler m.fl. (2008) och går ut på att skattemyndigheter kan uppnå hög regelefterlevnad på två sätt: genom hög maktutövning eller genom hög tillit. Med *hög maktutövning* menas att skattebetalarna uppfattar myndigheten som i hög grad kapabel att upptäcka skatteundandragande och att utdöma kännbara straff. Vidare innebär *stor tillit* att individer generellt betraktar skattemyndigheten som välvillig och anser att myndigheten arbetar för det allmännas bästa. Det teoretiska ramverket i Kirschler m.fl. (2008) är förhållandevis löst formulerat och lämpar sig inte väl för empirisk analys: teorin är för oprecis för att kunna testas empiriskt. Eftersom det har saknats precist ställda hypoteser som kan stödja eller falsifiera slippery slope-ramverket saknas också empiriska studier som direkt testar teorin. I Prinz m.fl. (2014)¹⁴ görs ett försök att formalisera teorin och därmed göra den mer lämpad för empirisk analys. En av huvudslutsatserna i Prinz m.fl. (2014) är att skattemyndigheter, i sin strävan efter bättre regelefterlevnad, bör använda både tvingande åtgärder och åtgärder som syftar till större tillit. Genom att formalisera de viktigaste utgångspunkterna i slippery slope drar Prinz m.fl. (2014) slutsatsen att maktutövning och tillit kan vara komplement eller substitut i modellen, beroende på modellparametrarna. Tecknet och storleken på parametrarna är en empirisk fråga och som nämns i Kirschler m.fl. (2008) skulle till exempel högre maktutövning kunna skada tilliten, men den skulle också kunna förbättra den.

En relaterad forskningslitteratur inom psykologi och numera även nationalekonomi handlar om att både incitament av olika slag, exempelvis monetära eller andra belöningar, och olika typer av kontroll kan tränga ut den inre viljan att göra rätt. Till exempel kan incitamentsstrukturer som är designade för att öka produktiviteten, eller övervakning av personer som ska göra en arbetsinsats, skada produktiviteten genom att erodera individernas inre vilja att genomföra uppgiften. Att

¹³ Se Erard och Feinstein (1994) som använder en strukturell ekonometrisk modell för att identifiera skillnader mellan skuld- och skamdrivet beteende hos skattebetalare i USA. De finner att skamkänslor triggas mer av missuppfattningar av upptäcktssannolikheten än vad skuldskänslor gör.

¹⁴ Erich Kirschler som var med och utvecklade slippery slope-ramverket är medförfattare i Prinz m.fl. (2014).

sammanfatta litteraturen på detta område ligger utanför ramen för denna forskningsöversikt, men det är ändå värt att nämna några teoretiska bidrag. Frey (1997) låter till exempel onyttan av ansträngning öka om ansträngningen belönas monetärt. Fram till början av 2000-talet saknades intresse för frågor kring inre motivation i den nationalekonomiska forskningslitteraturen, men i Bénabou och Tirole (2003) visades teoretiskt att beteenden kopplade till inre motivation ofta kan vara rationella och passar väl in i nationalekonomisk teoribildning. I Sliwka (2007) utvecklas en teoretisk modell i vilken en principal (exempelvis en arbetsgivare) kan erodera den inre viljan hos en agent (exempelvis en anställd) att agera ärligt i stället för själviskt (exempelvis att utföra ett arbete på ett bra sätt), genom att utöva kontroll i stället för förtroende gentemot agenten. Den specifika mekanismen som studeras i Sliwka (2007) handlar om att en viss grupp av agenter, så kallade konformister, kan tolka kontroll som en signal om att andra i gruppen betar sig själviskt, vilket i sin tur kan leda till ett själviskt beteende även hos den enskilda individen. I Ellingssen och Johannesson (2008) studeras hur agentens moral, eller inre motivation att göra rätt, kan eroderas via kontroll eller monetär belöning, i en modell där agenten i grunden är intresserad av prosocialt beteende. Agenten ser sitt arbete som ett sätt till självförverkligande och en möjlighet att bli socialt uppskattad. Moralen kan i denna modell eroderas om agenten tolkar kontrollen som en signal om att det inte är värt att försöka få uppskattning av principalen. Gemensamt för modellerna i Sliwka (2007) och Ellingssen och Johannesson (2008) är att den inre viljan att agera rätt kan eroderas för vissa grupper och under vissa förutsättningar.

3 Vanliga metoder för att skatta kausala samband

I detta avsnitt definieras först vad en effekt är och sedan introduceras de vanligaste metoderna för effektskattning som har använts i regelefterlevnadslitteraturen.

3.1 Vad menas med effekt?

För att förklara vad som menas med effekt behövs ett antal begrepp, som enklast definieras med hjälp av ett exempel: Anta att Skatteverket genomför en kontroll av skattebetalares deklarerade avdrag ett visst år. Det finns många tänkbara följder av kontrollen som kan vara av värde för Skatteverket att mäta och en av dessa är hur kontrollen påverkar de kontrollerade skattebetalarnas deklarerade avdrag året efter. I detta exempel definieras därmed *utfallet* av intresse som deklarerade avdrag i kronor året efter kontrollen. Inom forskningslitteraturen om kausal analys brukar åtgärder vars effekt är av intresse (t.ex. kontrollen i exemplet ovan) benämnas *behandling*¹⁵, vilken är en generell term som ibland används i denna rapport. Följaktligen kan gruppen skattebetalare vars avdrag har kontrollerats kallas den *behandlade gruppen*. Den vanligaste effekten i den empiriska litteraturen där individdata används är *den genomsnittliga effekten av behandling för de behandlade* (ATE, eller Average Treatment Effekt on the Treated, på engelska).¹⁶ ATE definieras som skillnaden mellan den behandlade gruppens genomsnittliga observerade utfall och det genomsnittliga utfallet som gruppen hade haft om behandlingen inte hade skett. Det finns en mängd andra tänkbara effektmått som kan vara intressanta att studera¹⁷, till exempel effekter i olika delar av fördelningen (exempelvis enligt kvartilindelning), eller den *genomsnittliga effekten av behandling*. I det sistnämnda effektmåttet ingår förutom ATE även en kontrafaktisk analys av vad den obehandlade gruppens utfall hade varit om gruppen i stället hade varit behandlad. För att

¹⁵ Denna terminologi är vanligast i den statistiska litteraturen (Rubin 1974; Holland 1986) och inom medicin. Bland nationalekonomer och i synnerhet inom mikroekonomi/-ekonometri blev termerna *behandling* och *behandlings effekt* vanliga efter 1990-talets början (se till exempel Angrist m.fl. 1996; Heckman och Vytlačil 2007). I den tidiga ekonometriska litteraturen syftade i stället ordet *effekt* på specifika parametrar i en strukturell ekonometrisk modell av ekonomin (Haavelmo 1943; 1944). I den växande litteraturen om kausal statistisk inferens används ibland termen *intervention* (Pearl, 2009).

¹⁶ Även förkortningarna ATT och TT förekommer. Se Heckman och Vytlačil (2007) för en genomgång av olika effektmått som kan vara av intresse i kausal empirisk analys.

¹⁷ Se kap. 1.2.1 i Lee (2016).

skatta så kallade *nätverks-* eller *spillovereffekter* behövs ett effektmått som fångar indirekta effekter. I fallet skattekontroll och regelefterlevnad kan det handla om att mäta effekten av kontroll på skattebetalare som inte har blivit kontrollerade, men som befinner sig i samma nätverk som kontrollerade skattebetalare. Nätverk kan till exempel definieras genom geografisk närhet (Drago m.fl. 2017; Meiselmann m.fl. 2018) eller anställning på samma arbetsställe (Paetzold och Winner 2016). Det finns ingen vedertagen, väldefinierad förkortning för nätverks- eller spillovereffekter i den ekonomiska litteraturen, gissningsvis eftersom sådana effekter kan uppstå på många olika sätt. Informellt går en spillovereffekt att definiera som skillnaden mellan indirekt behandlade skattebetalares utfall när skattebetalare i deras nätverk kontrolleras och vad utfallet hade varit i frånvaron av kontroll.¹⁸ Nätverkseffekter kan uppstå av olika anledningar, och en av dessa är att gruppens genomsnittliga beteende (exempelvis efter att gruppmedlemmar har blivit kontrollerade) påverkar övriga individers beteende. Denna typ av effekt är svår att fånga om kontrollen inte är slumpmässig eftersom grupper rimligen inte bildas slumpmässigt. Om skattekontrollen är riskbaserad är det därför svårt att mäta en effekt som är fri från statistiska skevheter, eftersom det kan finnas ett samband mellan gruppens sammansättning och kontrollfrekvensen i gruppen.

Effektdefinitionerna ovan illustrerar den grundläggande utmaningen i empirisk kausal analys: i definitionen ingår ett *kontrafaktiskt* utfall, det vill säga utfallet i avsaknad av behandling. Eftersom en individ bara kan observeras i ett tillstånd (antingen behandlad eller obehandlad) vid en given tidpunkt kan det kontrafaktiska utfallet inte mätas direkt.¹⁹ Det finns olika metoder för att hantera detta problem och enkelt uttryckt innebär dessa att *antaganden* av olika slag krävs för att skatta det kontrafaktiska utfallet.

För att förklara problematiken och ge viss intuition introduceras nedan två enkla metoder för fallet då analysen bygger på observationsdata, det vill säga data som inte har samlats in efter ett genomfört experiment vars mål är att skatta effekter. Till att börja med är en möjlig *estimator*, det vill säga en regel för att skatta ATET med hjälp av observerade data, differensen mellan genomsnittsutfallet för den behandlade gruppen med motsvarande för en kontrollgrupp bestående av skattebetalare vars avdrag inte blev kontrollerade. Det grundläggande antagandet som krävs för att kunna tolka denna differens som ATET är, enkelt uttryckt, att grupperna är så lika varandra att den behandlade gruppen hade haft samma utfall som kontrollgruppen i avsaknad av behandling. I vissa sammanhang (till exempel randomisering) kan detta antagande vara uppfyllt, men i de flesta fall är det tveksamt. En annan enkel estimator är den så kallade före-efterestimatorn som definieras som differensen mellan den behandlade gruppens genomsnittsutfall efter behandling och motsvarande mått före behandling. I detta fall är det grundläggande antagandet för att kunna tolka före-efterestimatorn som ATET att den behandlade gruppens genomsnittsutfall hade varit detsamma efter och före *i avsaknad av behandling*. Annorlunda uttryckt skulle vi behöva anta att det enda som händer över tid är att gruppen blir behandlad, och vi utesluter till exempel konjunktureffekter, övriga policyförändringar eller andra förändringar över tid som potentiellt kan påverka utfallet. Detta starka antagande är i de flesta fall troligen inte realistiskt, även om analysen kan förbättras genom att lägga ihop populationer som har blivit behandlade olika kalenderår, använda så kallade fixa effekter, med mera.

¹⁸ Ett exempel på en mer formell definition kallas *indirect treatment effect* (ITE) och finns i Angelucci och De Giorgi (2009), dock inte för regelefterlevnadsområdet.

¹⁹ Resonemanget är generellt och behöver inte handla om individer. Exempelvis kan företag inte heller observeras i mer än ett tillstånd vid en viss tidpunkt.

3.2 Individualpreventiv och allmänpreventiv effekt

Förutom de rent ekonometriska effektdefinitionerna ovan finns anledning att vara mer specifik när det gäller vilka konceptuella typer av effekter som är relevanta att skatta på regelfterlevnadsområdet. Det finns två huvudtyper: *individualpreventiv* och *allmänpreventiv* effekt. Den förstnämnda handlar om att mäta effekten av skattekontroller på beteendet hos de individer som har blivit kontrollerade. På det sättet ligger den individualpreventiva effekten nära ATET som beskrevs ovan. Den allmänpreventiva effekten kan definieras som den effekt av skattekontrollen som uppstår hos andra skattebetalare än de direkt kontrollerade. Nätverkseffekter av olika slag hamnar därför i denna grupp. Nätverkseffekter kan uppstå på grund av att skattebetalares subjektiva uppfattning om upptäcktsrisken ändras när de får veta att personer i den närmaste sociala omgivningen har blivit kontrollerade. Men de kan även uppstå som en följd av befintliga sociala normer som aktiveras av vetskapen att någon i närheten har blivit kontrollerad, eller som en följd av att de sociala normerna stärks av vetskapen om att myndigheten har en verkningsfull kontroll. Att känna till vilken mekanism som driver en effekt är viktigt för att kunna utforma träffsäkra policyer, men i empiriskt arbete brukar det vara en svår utmaning att reda ut mekanismerna bakom en skattad nätverkseffekt. Här hamnar även behandlingseffekten av att få direkt information om risken för upptäckt (till exempel i laboratorieexperiment). Den sistnämnda effekten skulle möjligen kunna klassas som ATET eftersom behandlingen kan definieras som att *slumpmässigt ändra risken för upptäckt* för vissa individer. I denna rapport klassas den dock som en allmänpreventiv effekt, eftersom den avser ändrad sannolikhet för kontroll, och inte effekten av en genomförd kontroll.

Det enda sätt som individens regelfterlevnad kan påverkas på i AS-modellen är via en allmänpreventiv mekanism: det är sannolikheten att bli kontrollerad, och inte själva kontrollen, som ingår i individens nyttomaximering. En allmänpreventiv effekt kan beläggas empiriskt på två principiellt olika sätt: i experiment eller med hjälp av observationsdata där risken för skattekontroll varierar över individer. I båda fallen bygger identifikation av effekten på att det finns en *exogen* variation i upptäcktsrisken. Med det menas, enkelt uttryckt, att kontrollrisken inte korrelerar med individegenskaper på ett sätt som inte går att justera med hjälp av observerade data. Sådan variation är relativt lätt att åstadkomma i en laboratoriemiljö där forskaren kan låta upptäcktsrisken variera slumpmässigt över grupper och även i fältexperiment där exempelvis slumpmässigt utvalda skattebetalare informeras om en ökad upptäcktsrisk. Det är dock betydligt svårare att hitta sådan variation i observationsdata.

När det gäller den individualpreventiva effekten av skattekontroll finns egentligen ingen direkt koppling till den grundläggande teorin. Till att börja med finns en rent mekanisk effekt av skattekontroll på det sättet att kontrollerade individer kan behöva göra rättelser i sin deklaration efter att Skatteverket har upptäckt felaktigheter. Förutom denna triviala effekt finner studier ofta en långsiktig genomsnittlig individeffekt, det vill säga att individers beteende även efter att ha blivit kontrollerad påverkas. Denna medel- till långsiktiga effekt kan förklaras givet befintliga teorier på två sätt: antingen ökar individens upplevda risk för att bli utsatt för fler kontroller, eller så påverkas individens beteende av psykologiska skäl (exempelvis triggas skamkänslor). Dessa två mekanismer kan generellt vara svåra att skilja åt, förutom möjligen i laboratorieexperiment.

3.3 Vanliga upplägg vid effektskattning

Den empiriska litteraturen om effekterna av kontroller eller andra policyverktyg på regelfterlevnad kan delas in i tre grupper: laboratorieexperiment, fältexperiment och observationsstudier. Den sistnämnda är mycket heterogen, det vill säga många olika typer av studier kan kallas observationsstudier, medan det finns mindre typvariation inom de två förstnämnda grupperna. Både fältexperiment och laboratorieexperiment bygger på tanken att skatta orsakssamband från experiment, med rötter i naturvetenskapen där experiment ända sedan

upplysningstiden har använts för att testa hypoteser. De viktigaste kännetecknen för experiment är att forskaren strävar efter noggrann mätning och kontroll över de variabler som kan tänkas påverka utfallet, med syftet att skatta effekter. Dessa idéer har sedan 1800-talet även anammats av samhällsvetare i synnerhet inom statistik, psykologi och nationalekonomi. Under 1920- och 1930-talet utvecklades den statistiska teorin för randomiserade experiment av Ronald Fisher och Jerzy Neyman som främst handlade om jordbruksexperiment. Nationalekonomer har under de senaste decennierna i allt större utsträckning börjat använda experimentella ansatser. Detta har skett i takt med att kausal inferens har blivit allt viktigare inom nationalekonomi och att insamlandet av egna data i stället för observationsdata har blivit vanligare.

Ett *laboratorieexperiment* går ut på att testa hypoteser, till exempel prediktioner från en teori eller avvikelser därav, med hjälp av en grupp utvalda experimentdeltagare. Viktiga drag hos laboratorieexperiment är strävan efter att kontrollera så mycket som möjligt av omgivningen inklusive belöningsstrukturen, att säkerställa att deltagare har uppmärksammat instruktionerna, att vara noga med mätning och slutligen, randomisering av olika behandlingar eller incitament. Det första experimentlaboratoriet inom psykologi grundades 1879 av Wilhelm Wundt i Leipzig. Chamberlain (1948) var den första som testade neoklassisk nationalekonomisk teori om konkurrensutsatta marknader i en labbmiljö med deltagande studenter från Harvarduniversitetet, och följdes av Smith (1962) som förfinade experimenten. Bland tidiga studier kan också nämnas Allais (1953) som i experiment dokumenterade avvikelser från förväntad nyttoteori ("Allais paradox"). Kopplingen mellan laboratorieexperiment och spelteori har alltid varit stark. Exempelvis genomförde sociologer och psykologer på 1950-talet experiment med det kända spelet fångarnas dilemma. Experimentdeltagarna brukar i många studier vara studenter i till exempel psykologi eller nationalekonomi och vissa universitet har byggt upp laboratoriemiljöer för att kunna genomföra många olika typer av experiment.²⁰ Det finns en del studier där deltagarna inte är studenter utan anställda i olika branscher.²¹

Fältexperiment går ut på att låta slumpen skapa variation i policyer ("behandlingar") som riktas mot olika grupper av individer, för att därigenom mäta effekter av olika interventioner. Ett väl genomfört fältexperiment har god förmåga att fånga effekten av intresse. Den viktigaste fördelen med fältexperiment är förstås ökad realism: de effekter som mäts handlar om skattebetalares faktiska beteende, vilket har stort policyvärde för skattemyndigheter. Om fältexperimentet visar på positiva resultat går det i teorin att tillämpa behandlingen i verkligheten, till exempel i en myndighets dagliga arbete. Den största nackdelen är kostnaden som ofta är mycket högre än för laboratorieexperiment. Det kan även finnas lagstiftning som begränsar möjligheten till fältexperiment.

4 Hur påverkas regelefterlevnaden av skattekontroller?

I detta avsnitt sammanfattas empiriska studier av hur skattekontroll påverkar regelefterlevnaden. I AS-modellen finns förutom sannolikheten för kontroll även skattetillägget, skattesatsen och den faktiska inkomsten som policyvariabler. Som redan nämnades i inledningen saknar dock Skatteverket möjligheter att påverka skattesatser eller inkomster, och har relativt begränsat lagstöd för förändringar i skattetillägget. Därför ligger rapportens fokus på empiriska studier av kontrollens effekt.

²⁰ En av de kända forskarmiljöerna för experimentell ekonomi är nationalekonomiska institutionen vid Universitetet i Zürich. Där finns den så kallade *Laboratory for experimental and behavioral economics*, som beskrivs kort på <https://www.econ.uzh.ch/en/research/laboratories/computerlab.html> (hämtad 2017-11-29).

²¹ Se kapitel 1.2 i Charness och Kuhn (2011).

Avsnittet är organiserat efter den typ av regelefterlevnadseffekt som studeras och börjar med en översikt av skattningar av den allmänpreventiva effekten av högre upptäcktsrisk. En del av studierna i denna grupp bygger på laboratorieexperiment där sannolikheten för kontroll ändras exogent och deltagarna blir informerade om upptäcktsrisken. Forskningen i denna grupp är tidig i förhållande till resten av studierna och knyter framför allt an till teorin, det vill säga testar i de flesta fall prediktionerna från AS-modellen, i vissa fall med utvidgningar. Enligt nobelpristagaren Alvin Roths klassificering av forskning i experimentell ekonomi bör dessa studier läggas i kategorin ”Speaking to Theorists” (se s. 22 i Roth 1995). Förutom laboratorieexperiment finns även en del fältexperiment i den här gruppen. I dessa studeras skattebetalares verkliga beteendeförändring när de till exempel via brev blir informerade om en ökad risk för kontroll. I nästa grupp finns studier som skattar den individualpreventiva effekten av kontroller, det vill säga effekten för de som de facto har blivit kontrollerade. Slutligen redovisas empiriska skattningar av den allmänpreventiva nätverkseffekten av skattekontroller. De två sista grupperna kan visserligen sägas testa teorin, men de har också högt policyvärde för beslutsfattare. I Roths terminologi skulle de därför kunna läggas in i kategorin ”Whispering in the Ears of Princes” (Roth 1995). Eftersom grupperingen av studier i detta avsnitt följer en kronologisk ordning avslöjar den också hur forskningen på regelefterlevnadsområdet har utvecklats under de senaste fyra decennierna: Den grundläggande teorin har till att börja med testats direkt med hjälp av laboratorieexperiment, som på senare år har följts av studier med allt större policyvärde för beslutsfattare och skattemyndigheter.²²

4.1 Skattning av allmänpreventiv effekt i laboratorieexperiment

Det finns gedigen empirisk evidens från laboratorieexperiment som visar att ökad risk för kontroll (upptäcktssannolikhet) leder till bättre regelefterlevnad. De två tidigaste experimenten på området var dock inte avsedda för att mäta effekten av högre upptäcktsrisk på regelefterlevnaden: I Friedland m.fl. (1978) finns ingen exogen variation av upptäcktsrisken utan den är en deterministisk funktion av skattetilleggets storlek. I experimentet deltog studenter i psykologi från Israel, men antalet deltagare var endast 15. Spicer och Becker (1980) satte upp ett experiment med 57 studenter från University of Colorado, men inte heller här går det att dra slutsatser om den allmänpreventiva effekten eftersom upptäcktssannolikheten hölls konstant i experimentet.

Det första direkta testet av delar av teorin i Allingham och Sandmo (1972) genomfördes av Spicer och Thomas (1982) i ett experiment bland 54 studenter från University of Colorado. I studien varierades bland annat upptäcktssannolikheten och deltagarna informerades om de olika sannolikheterna. Resultatet från studien visade att regelefterlevnaden, mätt både som det procentuella skattefelet och som sannolikheten att fuska, ökar med högre upptäcktsrisk. Detta var startskottet för en mängd studier från olika länder som med hjälp av laboratorieexperiment har visat att regelefterlevnaden förbättras när upptäcktsrisken ökar. Detta visas av Becker m.fl. (1987) i experiment med 81 studenter i Bonn och 36 studenter i Köln; Webley (1987) med deltagare från Storbritannien; Alm m.fl. (1992b, 1992c, 1992d, 1999)²³ med deltagare från USA; Alm m.fl. (1995) i experiment från USA och Spanien; Cadsby m.fl. (2006) med deltagare från Storbritannien, dock utan statistisk signifikans; Fortin m.fl. (2007) i experiment utförda i Kanada och Frankrike, och vidare²⁴ Cummings m.fl. (2009), Kastlunger m.fl. (2009), Calvet och Alm (2014), Soliman och Cullis (2014), Casagrande m.fl. (2015), Alm m.fl. (2017) och slutligen Tandon och Kavita Rao (2017).

²² Denna utveckling mot större grad av policyrelevans på regelefterlevnadsområdet beskrivs till exempel i översiktsartikeln av Mascagni (2018) och även Hallsworth (2014) och Hallsworth m.fl. (2018) sammanfattar ny policyrelevant forskning inom fältet.

²³ I laboratorieexperimentet i Alm m.fl. (1992a) mäts inte effekten av sannolikheten för upptäckt, däremot visas att regelefterlevnaden ökar med ökad osäkerhet om risken för kontroll.

²⁴ De efterföljande studierna bygger på laboratorieexperiment genomförda i bland annat Italien, Frankrike, Egypten och Nederländerna.

Förutom de enskilda laboratorieexperimenten som omnämns ovan finns en metastudie med data från 20 laboratorieexperiment där effekten av högre upptäcktsrisk skattas. Studierna som ingår är publicerade i nationalekonomiska och tvärvetenskapliga tidskrifter samt en socialpsykologisk och en bokföringstidskrift under perioden 1978—2006 (Blackwell, 2007). Metastudien visar tydligt att sannolikheten för skattekontroll ökar regelefterlevnaden. En studie med avvikande resultat är Bosco och Mittone (1997) vars resultat visade att deltagare med låg och hög förväntad upptäcktsrisk hade ungefär samma regelefterlevnad, medan regelefterlevnaden för dem med medelhög upptäcktsrisk (sannolikhet mellan 0,2 och 0,5) hade *sämre* regelefterlevnad. Studiens statistiska design skiljer sig inte på ett uppenbart sätt från andra studiers, men det totala antalet deltagare var endast 60 vilket till exempel innebar att gruppen med hög upptäcktsrisk (över 0,5) endast bestod av åtta deltagare.

I några laboratorieexperiment skattas effekten av tidigare kontroller för deltagare som har blivit kontrollerade (Torgler m.fl. 2007; Tan och Yim 2014; Fochmann och Kroll 2016), i stället för effekten av högre upptäcktsrisk. I ingen av dessa tre studier ändras upptäcktsrisken exogent, och alla finner en negativ effekt av kontroll i tidigare spelrundor i experimentet på deltagarnas regelefterlevnad i senare rundor. Som diskuteras i Tan och Yim (2014, s. 169) kan detta vara ett tecken på att deltagare i experimenten justerar sina subjektiva förväntningar om den framtida risken för upptäckt nedåt, baserat på vetskapen om att de redan har blivit utsatta för kontroll. Det är dock svårt att bedöma rimligheten i denna slutsats, och resultatet tycks enbart gälla i experiment: samtliga skattningar av den individualpreventiva effekten som redovisas i avsnitt 4.3 visar på en positiv effekt av skattekontroller på de kontrollerade skattebetalarnas framtida regelefterlevnad.

Potentiella skillnader mellan resultat från laboratorieexperiment och studier med observationsdata eller fältexperiment är ett ämne som förtjänar uppmärksamhet. Skattade samband mellan högre upptäcktsrisk och större regelefterlevnad från laboratorieexperiment kan generellt betraktas som kausala eftersom forskaren åtminstone i teorin kan kontrollera experimentmiljön och på det sättet skapa en tillförlitlig statistisk design för effektskattning.²⁵ Den externa validiteten för laboratorieexperiment är dock inte hög. Med detta menas att resultaten från experiment inte nödvändigtvis går att översätta till den komplexa verklighet som skattemyndigheter och skattebetalare agerar inom. Typiskt sett får deltagare i laboratorieexperiment veta vad upptäcktsrisken är och genom att variera upptäcktsrisken kan forskaren mäta dess effekt på deltagarnas regelefterlevnad. Men i verkligheten känner skattebetalare sällan till den sanna upptäcktsrisken och det kan dessutom finnas stora skillnader mellan en students beteende i en labbmiljö och hur motsvarande person skulle bete sig som faktisk skattebetalare. Laboratorieexperiment kan till viss del försöka återskapa en miljö som är så nära verkligheten som möjligt, men det går inte att komma ifrån att verkligheten inte är ett labb.

Ett annat problem som har fått uppmärksamhet inom forskningen på senare år handlar om forskningsresultatens replikerbarhet. När det gäller laboratorieexperiment finns två relativt nya studier, båda publicerade i tidskriften *Science*, som ger skäl till viss oro. I den första artikeln reproduceras 100 studier i psykologiska tidskrifter (Open Science Collaboration, 2015). En stor majoritet av dessa, 97 artiklar, visade positiva resultat, det vill säga att resultaten stämde överens med forskarnas ursprungliga hypoteser. När andra forskare sedan försökte reproducera resultaten var den skattade effekten signifikant och i samma riktning som i ursprungsartikeln i endast 36 procent av fallen. Detta resultat är slående, och när alla olika delar av reproduktionen i artikeln sammanfattas dras en tydlig slutsats om att de reproducerade resultaten är betydligt svagare än i

²⁵ Självklart behövs, för kausal tolkning, även att experimentet är väl genomfört i praktiken.

originalartiklarna.²⁶ I en liknande studie undersöktes replikerbarheten i 18 artiklar som använder laboratorieexperiment och som publicerades i de nationalekonomiska topptidskrifterna *American Economic Review* och *Quarterly Journal of Economics* under perioden 2011—2014 (se Camerer m.fl. 2016). Resultatet här var bättre än för de psykologiska studierna och för elva artiklar (61 procent) var den reproducerade effekten statistiskt signifikant och hade samma tecken som i originalartikeln.²⁷ Denna siffra är dock fortfarande betydligt lägre än den förväntade reproducerbarheten på 92 procent (det vill säga andelen som kan förväntas om alla effekter från originalartiklarna var sanna).

Svårigheterna med laboratorieexperiment som beskrevs ovan betyder naturligtvis inte att dessa studier saknar värde. De belyser dock behovet av alternativa statistiska designer för att skatta effekten av skattekontroll på regelefterlevnaden. Förutom laboratorieexperiment behövs därför även empiriska studier som använder skattebetalares faktiska beteende, i form av fältexperiment eller effektskattningar med observationsdata som bygger på till exempel kvasiexperimentell statistisk design. De nästföljande två delavsnitten sammanfattar resultaten från dessa två typer av studier.

4.2 Resultat från fältexperiment

De första publicerade resultaten från fältexperiment inom regelefterlevnadsområdet kom i början av 2000-talet och under de nästföljande åren publicerades bara ett fåtal studier. Efter 2010 har dock forskningsområdet blivit populärt och det finns nu en mängd fältexperiment som studerar regelefterlevnad ur olika synvinklar.²⁸ Det finns numera starkt empiriskt stöd från fältexperiment för att information eller hot om skattekontroll har en positiv effekt på skattebetalares faktiska regelefterlevnad. Resultaten från dessa studier sammanfattas nedan.²⁹

I Slemrod m.fl. (2001) informerades en slumpmässigt utvald grupp av skattebetalare i Minnesota via brev om att deras inkomstdeklarationer kommer att kontrolleras noga. Skattebetalarnas deklarerade inkomst jämfördes med en kontrollgrupp som inte fick informationen och studien fann att hotet om kontroll är ett effektivt verktyg för att uppnå bättre regelefterlevnad. Resultaten varierade över inkomst och möjlighet att undandra inkomst: effekten var positiv för låg- och medelinkomsttagare samt positiv och större för skattebetalare med större möjligheter att undandra inkomster. Höginkomsttagare deklarerade dock lägre inkomst som en följd av behandlingen. Enligt Slemrod m.fl. (2001) kunde detta bero på att höginkomsttagare såg skattekontroller som en förhandlingssituation och att de i så fall deklarerade låga inkomster som ett sätt att gå in i förhandlingen med ett lågt utgångsbud.

Kleven m.fl. (2011) genomförde ett noga planerat fältexperiment i Danmark. Studien innehåller tre huvudresultat, varav två är av policyrelevans för Skatteverket: För det första skattas positiv effekt efter kontroll för dem som blev kontrollerade samt positiv effekt av att motta ett brev med hot om kontroll på regelefterlevnaden. För det andra är regelefterlevnaden i det närmaste total för de skattebetalare vars inkomster rapporteras av tredje part. Eftersom de allra flesta danska skattebetalare omfattas av tredjepartsrapportering är skattefelet totalt sett lågt. Kleven m.fl. (2011) sätter detta resultat i ett teoretiskt ramverk genom att utvidga AS-modellen med en distinktion

²⁶ Se s. 943 i Open Society Project (2015): ”*Nonetheless, collectively these results offer a clear conclusion: A large portion of replications produced weaker evidence for the original findings despite using materials provided by the original authors, review in advance for methodological fidelity, and high statistical power to detect the original effect sizes.*”

²⁷ Se även figur 4 i Camerer m.fl. (2016) där flera mått visar på högre reproducerbarhet för artiklar i experimentell nationalekonomi jämfört med psykologi.

²⁸ I denna rapport hänvisas till tre studier från 2001 till 2004 och 22 studier mellan 2011 och 2018.

²⁹ Många av dessa fältexperiment innehåller även resultat som handlar om effekten av moraliska aspekter och normer på regelefterlevnaden; dessa diskuteras separat i avsnitt 5.

mellan självrapporterad och tredjepartsrapporterad inkomst. Resultaten från detta fältexperiment ligger i linje med resultat från observationsstudier som visar en stark negativ korrelation mellan möjligheten att undandra inkomster och regelefterlevnaden.³⁰

I Fellner m.fl. (2013) undersöktes regelefterlevnaden hos TV-licensbetalare i Österrike. I fältexperimentet varierades innehållet i brev till slumpmässigt utvalda grupper av betalare. Studien finner att brevet som informerar om hög upptäcktsrisk har en stark positiv effekt på regelefterlevnaden. Ortega och Sanguinetti (2013) genomförde också ett randomiserat fältexperiment där brev med olika innehåll skickades till över 6 000 företag i en kommun i Caracas, Venezuela. I hotbrevet skickades information om att myndigheterna har anlitat nya skatteinspektörer, köpt in fordon som underlättar revisioner och även nya IT-system. Studien finner att hotbrevet har stor positiv effekt på företagets regelefterlevnad. Pomeranz (2015) kommer fram till liknande resultat: i ett randomiserat fältexperiment bland över 400 000 företag i Chile skickas olika typer av brev till olika grupper. Studien finner att ett hot om ökad sannolikhet³¹ för kontroll av mervärdesskatt ökar medianen av den deklarerade mervärdesskatten med mellan sju och tio procent. Shimeles m.fl. (2017) använde också brev i sitt fältexperiment som genomfördes bland företag i Etiopien. Hotbrevet ökade den deklarerade vinstskatten med 38 procent. Bott m.fl. (2017) skattade också en positiv effekt av ett hotbrev om ökad upptäcktsrisk på regelefterlevnaden, i detta fall effekten på deklarerad inkomst från utlandet bland 15 000 skattebetalare i Norge. I Boning m.fl. (2018) undersöks effekten av både brev och besök hos företag som anses ha hög risk att skattefuska och båda behandlingarna har positiv effekt på regelefterlevnaden. Effekten av besök är högre, men brev kan förbättra regelefterlevnaden till lågt pris. Slutligen undersökte Meiselmann (2018) flera olika brevbehandlingar i ett randomiserat fältexperiment bland 7 142 misstänkta så kallade *non-filers* i Detroit. Brevet med hot om bestraffning var effektivast i att få upp regelefterlevnaden och tredubblade andelen som skickade in en deklaration (från 3 till 10 procent). Även brev som innehöll information om upptäcktssannolikheten ökade regelefterlevnaden.

Gangl m.fl. (2014) genomförde ett fältexperiment bland 1 721 nystartade företag i ett skattedistrikt i Österrike. Ett slumpmässigt urval av 93 företag gjordes i en delpopulation bestående av företag verksamma i mestadels högriskbranscher (i termer av skattefuska)³². De utvalda företagen behandlades med vad som författarna kallar *friendly deterrence*, ungefär *vänlig avskräckning*, och syftet med studien var att skatta effekten av behandlingen på företagets regelefterlevnad. I ett första steg besöktes företaget av en skatterevisor som gav information om gällande skattelagstiftning samt delade ut informationsblad och mindre presenter (en penna, ett radergummi och ett anteckningsblock). Vid besöket informerades företaget att det kommer att bli reviderat en gång i månaden under det kommande året. Gangl m.fl. (2014) skattade effekten av behandlingen på benägenheten att betala in sin skatt i tid och på det återstående obetalda skattebeloppet för de företag som inte betalade i tid. Effekterna skattades med hjälp av två olika kontrollgrupper: obehandlade företag från alla branscher respektive obehandlade företag från samma branscher som de behandlade företagen. I de specifikationer där kontrollgruppen innehöll alla branscher var effekten på benägenheten att betala i tid negativ och effekten på det återstående skattebeloppet var inte statistiskt säkerställt. När kontrollgruppen begränsades till samma branscher som behandlingsgruppen—vilket rimligen är den korrekta

³⁰ I Slemrod (2007) sammanställs skattefelet fördelat på olika poster i tabell 1, där det tydligt framgår att skattefelet är större i fall där det till exempel saknas tredjepartsrapportering. På s. 37 i Slemrod (2007, s. 37), kommenteras tabellen så här: "Perhaps the most compelling empirical support for the Allingham and Sandmo (1972) deterrence model is the cross-sectional variation in noncompliance rates across types of income and deductions, as indicated in Table 1. Line item by line item, there is a clear positive correlation between the rate of compliance and the presence of enforcement mechanisms such as information reports and employer withholding."

³¹ Ingen särskild siffra nämns i brevet, enbart information som ökar den upplevda sannolikheten.

³² Branschfördelningen i slumpurvalet var 54,8 procent inom restaurangbranschen, 22,6 inom bygg, 19,4 inom handel, 1,1 inom gruvindustrin och 1,1 inom rådgivning. Gangl m.fl. (2014) redovisar inte branschfördelningen bland obehandlade företag.

jämförelsegruppen—fann studien att sannolikheten att betala i tid minskade som följd av kontrollen. Men i denna specifikation fanns även en positiv regelefterlevnadseffekt i termer av återstående skatteskuld. Sammantaget tolkar Gangl m.fl. (2014) resultaten som att även vänlig skattekontroll kan minska den inre motivationen att betala skatt och menar att övervakning tycks tränga ut den inre viljan att betala skatt. Det är dock oklart om månatliga revisioner under ett års tid verkligen kan anses vara *vänlig* kontroll, även om revisorerna blev instruerade att vara vänliga. I själva verket skulle kontrollen närmast kunna beskrivas som ett slags övervakning av företagen under ett års tid. Vidare tyder skattningen av behandlingseffekten på skatteskuldsminskningen på kraftigt positiva effekter på regelefterlevnaden när rätt kontrollgrupp används (det vill säga kontrollföretag i samma branscher som de behandlade), medan storleken på den negativa effekten på att betala i tid är svår att bedöma eftersom den tyvärr inte diskuteras i artikeln. Slutligen innehåller studien inget direkt test av hypotesen om en minskad vilja att betala skatt: som författarna själva nämner i sin slutdiskussion kan det finnas alternativa förklaringar till resultaten.

4.3 Studier som använder observationsdata

När det gäller rena observationsstudier kan den allmänpreventiva effekten vara svår att skatta eftersom det generellt är svårt att hitta rätt typ av variation i data. Visserligen kan det finnas variation i sannolikheten att bli kontrollerad över olika länder, men det finns många andra skillnader mellan länderna vilket gör att landjämförelser inte är tillförlitliga. Det finns en del observationsstudier från USA som undersöker förhållandet mellan sannolikheten för kontroll och regelefterlevnaden. Witte och Woodbury (1985) finner ett positivt samband, och detsamma gäller Dubin och Wilde (1988). I den senare studien är sannolikheten för kontroll endogen, det vill säga den beror på individens beteende.

Bland de tidiga observationsstudier vars syfte det har varit att mäta effekter finns Dubin m.fl. (1990) som använder variationen i upptäcktsrisken över delstater i USA. I studien används slumpkontroller genomförda av USA:s skattemyndighet IRS under perioden 1977—1986. Dubin m.fl. (1990) använder paneldata på delstatsnivå och en empirisk specifikation som möjliggör skattning av både individual- och allmänpreventiva effekter. De finner ett starkt positivt samband mellan skattekontroll och regelefterlevnad. En av slutsatserna i studien är att den allmänpreventiva effekten ("spillover") av varje kontroll genererar 6/7-delar av kontrollens totala intäkter i termer av inbetald skatt. Även om de exakta siffrorna ska betraktas med viss försiktighet tyder de på att den allmänpreventiva effekten är viktig. Liknande resultat med samma grundläggande dataunderlag finns i Tauchen m.fl. (1993), Plumley (1996) och Dubin (2007).

En del nyare studier fokuserar på den individualpreventiva effekten av skattekontroller. Gemmill och Ratto (2012) använder data från Storbritannien för att skatta den individualpreventiva effekten av slumpkontroller. I ett första steg skattas den genomsnittliga individualpreventiva effekten för alla kontrollerade individer, och denna skattning är inte statistiskt säkerställd. Sedan går författarna vidare och skattar effekten separat för två grupper beroende på om skattemyndigheten upptäckte fel i de kontrollerade individernas deklARATIONER eller inte. Gemmill och Ratto (2012) finner att kontrollerade skattebetalare i vars deklARATIONER det fanns fel förbättrade sin regelefterlevnad mätt som procent av deklarerad skatt med 18 respektive 24 procent (medelstora respektive små företag), medan regelefterlevnaden minskade bland dem som inte hade fel i sina deklARATIONER (med -7 procent för privata skattebetalare respektive -17 procent för medelstora företag).³³

I en liknande studie från USA skattar Beer m.fl. (2015) den individualpreventiva effekten av skattekontroller bland egenföretagare som inte är jordbrukare. Även med dessa data är effekterna

³³ Det är oklart hur den uppenbara risken för så kallad *mean reversion* hanteras i Gemmill och Ratto (2012).

på den framtida regelefterlevnaden positiva bland dem som hade fel i sin deklaration (en ökning med 250 procent direkt efter och 120 procent tre år efter), och en minskning bland dem som inte hade fel (-35 procent tre år efter).

Løyland och Øvrum (2017) studerar effekten av riskbaserad kontroll på invandrade skattebetalares regelefterlevnad i Norge under perioden 2009—2014. Studien finner en positiv effekt av skattekontrollen på skattebetalarnas efterföljande regelefterlevnad som är statistiskt säkerställd men avtar på medellång sikt, upp till fyra år efter kontrollen. I studien undersöks även om regelefterlevnaden varierar över korruptionsnivån i skattebetalarnas ursprungsland, mätt med siffror från Transparency International. Resultaten visar att regelefterlevnaden är lägre bland utrikes födda i länder med hög korruptionsnivå. Det är dock viktigt att påpeka att det kan finnas skillnader i individegenskaper förutom ursprungsland som påverkar resultaten.

4.4 Nätverkseffekter

Ett fåtal studier har på senare år försökt skatta nätverkseffekter av olika insatser. I en del av dessa studier särskiljs effekten av insatsen från den av själva nätverket (till exempel på grund av selektion av olika typer av individer i olika grupper) med hjälp av randomiserade behandlingar som alltså inte beror på gruppens egenskaper. I Drago m.fl. (2017) undersöks huruvida brev om konsekvenserna av att inte betala TV-avgiften till österrikiska TV-tittare påverkade deras grannars regelefterlevnad. Den totala indirekta effekten av behandlingen visade sig vara ungefär lika stor som den direkta effekten, vilket visar på stora spillovereffekter. Effekten var koncentrerad till de närmaste grannarna. Meiselmann (2018) hittar ingen geografisk spillovereffekt av brev som skickades till så kallade *non-filers* i USA. I Paetzold och Winner (2014) undersöks effekten på individers skattefusk av att byta jobb till ett arbetsställe med hög respektive låg andel skattefuskare. Resultaten visar att ett jobbbyte till en arbetsplats med högre andel skattefuskare ökar individens eget skattefusk, medan ett byte till en arbetsplats med låg andel inte påverkar skattefusket. Boning m.fl. (2018) undersöker nätverkseffekten av både brev och besök hos företag som anses ha hög risk att skattefuska. Nätverken definieras via företagens skatteombud och studien finner att besöken har en spillovereffekt på företag i samma nätverk medan breven inte tycks ha någon nätverkseffekt.

5 Empiri kring moralens betydelse för regelefterlevnaden

Frågan om moralens betydelse för regelefterlevnaden har undersökts i laboratorie- och fältexperiment framför allt genom att försöka manipulera deltagarnas inre motivation, överväganden om ömsesidigt beteende gentemot andra deltagare, delaktighet i hur skattepengarna används samt sociala normer. Resultaten från dessa experiment har varit blandade och är betydligt svårare att sammanfatta än resultaten av skattekontroll eller av upptäcktsrisken.

Den tidiga empiriska observationen att inte enbart upptäcktsrisken påverkar regelefterlevnaden var startskottet för forskningslitteraturen kring skattemoralens och de sociala normernas betydelse. Att moralen spelar roll för regelefterlevnaden, och att denna roll är mycket komplex, har visats i ett antal studier inom ekonomisk psykologi och nationalekonomi. Denna forskning i policyavsnittet i översiktsartikeln av Luttmer och Singhal (2014) dras först den generella slutsatsen att regelefterlevnaden inte enbart kan påverkas av upptäcktsrisken, utan även av faktorer kopplade till skattemoral. Wenzel (2005) demonstrerar med hjälp av enkätdata från Australien hur komplexa sambanden mellan etik, normer och regelefterlevnad kan vara, där bland annat tidigare beteende kan påverka framtida skattemoral. Nordblom (2017) utvecklar en teori kring hur normer utvecklas över tid och visar empirisk evidens kring hur RUT- och ROT-reformerna från 2007 respektive 2008 ändrade skattebetalarnas inställning till svartarbete.

Det finns alltså belägg för att normer och skattemoral spelar roll för regelefterlevnaden och att skattesystemets utformning kan påverka normerna. Det är dock generellt svårt att hitta konkreta exempel på hur skattemyndigheter kan påverka dessa faktorer. Skattekontrollen i sig kan naturligtvis stärka normerna, om den upplevs som legitim och nödvändig av skattebetalarna. Att kontrollen har bestående individualpreventiv effekt, som har visats i flera nya studier, skulle kunna tyda på en viss positiv normförstärkning på individnivå, men den kan också bero på en ökning av skattebetalarnas subjektiva uppfattning om upptäcktsrisken. Fältexperiment med explicit fokus på normer, alltså där faktorer kopplade till normer har varierats, visar på blandade resultat. I den mån denna typ av interventioner har varit framgångsrika har de enligt forskningsöversikten i Luttmer och Singhal (2014) handlat om små insatser, till exempel om att betala skatten i tid eller att betala in låga belopp. Tre möjliga förklaringar till detta anges i artikeln: För det första kan betydelsen av moraliska faktorer för regelefterlevnaden vara mindre än betydelsen av skattekontroll. För det andra kan skattemoralen vara inelastisk. Med detta menas helt enkelt att moraliska överväganden kan vara svåra att påverka, även om de i sig skulle kunna vara viktiga för beslutet. Slutligen finns stark empirisk evidens på heterogenitet i behandlingseffekten av interventioner vars syfte är att påverka skattemoralen. Denna heterogenitet tycks handla dels om individkaraktäristika hos skattebetalarna och dels om kontexten, till exempel om interventionen genomförs i en miljö där regelefterlevnaden är hög eller låg. Även den senare översiktsartikeln av Slemrod (2018) kommer fram till liknande resultat: de flesta studier av hur hänvisning till inre motivation eller normer påverkar regelefterlevnaden har inte funnit någon effekt, men några nyare studier utgör undantag. Forskningen saknar svar på varför denna typ av insatser fungerar enbart ibland.

Nedan presenteras resultaten från ett antal studier där effekten av faktorer kopplade till moral, normer och i vissa fall omfördelningsfrågor studeras. Genomgången börjar med laboratorieexperiment som i många fall är publicerade i tidskrifter i ekonomisk psykologi och avslutas med resultat från fältexperiment.

5.1 Laboratorieexperiment

Gemensamt för laboratorieexperimenten är att det i de flesta fall är svårt att föreställa sig hur interventionerna med avseende på moralfaktorer kan överföras till en skattemyndighets praktiska verksamhet. I många fall är laboratorieexperimenten och de testade hypoteserna komplicerade och därför redovisas nedan endast huvudresultaten. Här finns en skillnad jämfört med det enkla policyverktyget *sannolikheten för skattekontroll*, som diskuterades i avsnitt 4: upptäcktsrisken är lätt att kommunicera till experimentdeltagarna och dessutom okomplicerad (om än kostsam) att genomföra i verkligheten. I detta sammanhang är det också värt att hålla i minnet resultaten i Open Society Collaboration (2015), som diskuterades tidigare i rapporten och som visade brister i reproducerbarheten i psykologiska laboratorieexperiment.

Alm m.fl. (1999) inför röstning bland deltagare i ett experiment och finner att när majoriteten röstar på att öka kontrollen av regelefterlevnad i spelet så påverkar detta regelefterlevnaden positivt. Detta tolkas som att sociala normer spelar roll för regelefterlevnadsbeslutet.³⁴ I Feld och Tyran (2012) innehåller experimentet ett inslag av röstning om storleken på skattetillägget, och resultaten visar att möjligheten till röstning ökar regelefterlevnaden. Ett antal laboratorieexperiment visar att regelefterlevnaden kan påverkas av hur ”skattepengarna” används, till exempel om och hur olika typer av transfereringar mellan deltagarna sker (Becker m.fl. 1987, Torgler 2003, Lambertson m.fl. 2014, Fochmann och Kroll 2016, Alm m.fl. 1992a, Alm m.fl. 1992b, Alm m.fl. 1992d, Alm m.fl. 1993, samt fältexperimentet i Carrillo m.fl. 2017). I en del av

³⁴ Det är dock oklart hur studien hanterar den uppenbara endogeniteten för deltagarnas regelefterlevnadsbeteende av att röstresultatet kan avspegla grupp-gemensamma egenskaper. Det är exempelvis möjligt gruppens genomsnittliga inre vilja att betala skatt kan korrelera med gruppens röstningsresultat när det gäller ökad kontroll. Se det så kallade reflektionsproblemet i Manski 1993.

dessa studier får deltagarna delvis bestämma vad pengarna ska användas till, i andra blir de enbart informerade om hur transfereringarna sker.

I ett antal studier undersöks beteendeskilnader mellan experimentdeltagare i olika länder. Alm m.fl. (1995) jämför resultaten från laboratorieexperiment genomförda i USA och Spanien och skillnaderna tolkas som att samhälleliga attityder spelar roll för regelefterlevnaden. Även Cummings m.fl. (2009) visar på skillnader i regelefterlevnad mellan två länder (Sydafrika och Botswana) och drar slutsatsen att sociala normer och inställningar till regelefterlevnad spelar roll för utfallet. Liknande resultat finns i observationsstudien DeBacker m.fl. (2012), som visar att företagsägare i USA som är födda i länder med hög korruption har sämre regelefterlevnad än företagsägare födda i länder med låg korruption. I skattningarna i DeBacker m.fl. (2012) finns individfixa effekter vilket innebär att studien konstanthåller skillnader i regelefterlevnad mellan företagsägarna som inte ändras över tid. Dock går det inte att utesluta att det kan finnas skillnader i vilka som invandrar till USA från länder med hög respektive låg korruption, vilket gör det svårt att dra generella slutsatser om skillnader i skattemoral mellan länderna.

I ett laboratorieexperiment där en grupp behandlas med moralisk övertalning visar Torgler m.fl. (2003) att moralisk övertalning kan leda till bättre regelefterlevnad. Detta resultat ska möjligen betraktas med skepsis på grund av det låga antalet deltagare (8 personer av totalt 37 deltagare i Costa Rica blev moraliskt övertalade). Resultatet har i många fall inte kunnat replikeras i fältexperiment, vilket diskuteras i nästa avsnitt.

Fortin m.fl. (2007) utvidgar AS-modellen till att omfatta sociala interaktioner och skattar sedan effekter kopplade till rättvisa och social konformitet i ett laboratorieexperiment. Experimentet är noggrant konstruerat för att tillåta skattning av parametrar kopplade till sociala interaktioner med hjälp av data över deltagarnas regelefterlevnadsbeteende. Skattningarna bygger på en strukturell ekonometrisk modell där tydligt identifierade parametrar skattas.³⁵ *Social konformitet* mäts i studien genom att undersöka huruvida deltagarnas beteende i experimentet påverkas av det genomsnittliga beteendet hos resten av deltagarna. Att grupp-beteende påverkar individens beteende är en vanlig definition av sociala interaktioner³⁶, och i Fortin m.fl. (2007) studeras alltså en specifik form av sociala interaktioner som tolkas som konformitet. Vidare handlar *rättvisa* i modellen om att en högre skattesats eller högre sannolikhet för kontroll hos gruppens övriga medlemmar leder till bättre regelefterlevnad hos individen. I studien används två olika antaganden om hur deltagarna bygger sina förväntningar över gruppens beteende: antingen genom föregående spelrundas grupp-beteende eller genom den nuvarande spelomgångens beteende. Studien finner att rättviseaspekter påverkar regelefterlevnadsbeslutet, men social konformitet tycks inte spela någon roll. När det gäller rättviseaspektens betydelse ligger resultatet i Fortin m.fl. (2007) väl i linje med dem i Spicer och Becker (1980), som i ett labbexperiment visade att regelefterlevnaden var större hos deltagare som hade blivit informerade om att deras skattesats var lägre än genomsnittet, och vice versa. I ett nyare laboratorieexperiment visar Garcia m.fl. (2018) att social konformitet spelar roll för regelefterlevnaden, ett resultat som alltså avviker från Fortin m.fl. (2007). Garcia m.fl. (2018) sätter upp ett laboratorieexperiment bland studenter i Portugal i syfte att mäta effekten på regelefterlevnaden av olika typer av information om övriga deltagares regelefterlevnad samt av individens egna tidigare regelefterlevnad. De finner att information från experimentledarna (som benämns *officiell information*) om övriga deltagares tidigare regelefterlevnad påverkar olika typer av deltagare olika: Information om sämre regelefterlevnad i föregående experimentrunda leder till sämre regelefterlevnad för deltagare som fuskade i föregående runda. Omvänt leder samma information till en förbättring av regelefterlevnaden för dem som inte fuskade i föregående runda. Policyslutsatserna som dras i

³⁵ Experimentdesignen tar hänsyn till det s.k. reflektionsproblemet (Manski 1993).

³⁶ Se Brock och Durlauf (2001) och Manski (2000).

studien är att officiell information om andras regelefterlevnad kan ha positiv effekt i samhällen där regelefterlevnaden redan är god, men i samhällen med mycket skattefusk kan effekten bli den motsatta eftersom information i detta fall kan leda till att skattebetalare som redan fuskar försämrar sin regelefterlevnad ytterligare. I Garcia m.fl. (2018) studeras även effekten av att deltagarna, indelade i grupper, själva delar med sig av information om gruppens tidigare regelefterlevnad. Effekten av denna information (som benämns *inofficiell information*) på gruppens regelefterlevnad i nästa runda är att både de som tidigare fuskade och de som inte fuskade försämrar sin regelefterlevnad om de får veta att övriga deltagare har fuskat. Studien finner ingen effekt av att deltagarna delar information om att de har haft god regelefterlevnad.

5.2 Fältexperiment

Resultatet från laboratorieexperimentet i Torgler m.fl. (2003) som nämndes i föregående delavsnitt har i många fall inte kunnat replikeras i fältexperiment: Torgler (2004, 2013) visar exempelvis att moralisk övertalning inte tycks fungera som verktyg för ökad regelefterlevnad. Inte heller i fältexperimenten i Fellner m.fl. (2013), Pomeranz (2015) eller Meiselmann (2018) har moralisk övertalning någon effekt på regelefterlevnaden. Ariel (2012) visar att behandlingen till och med kan vara kontraproduktiv: företag i Israel som fick brev med moralisk övertalning ökade sina avdrag efter att ha fått breven.

I några fältexperiment skattas en positiv effekt av moralisk övertalning på regelefterlevnaden. Shimeles m.fl. (2017) visar att ett brev med moralisk övertalning förbättrade regelefterlevnaden bland etiopiska företagare. I studien diskuteras dock att effekten kan vara överskattad: att överhuvudtaget få ett brev från myndigheterna kan av företagare tolkas som ökad risk för upptäckt. Med andra ord menar författarna att effekten troligen inte helt och hållet drivs av moraliska aspekter, utan även av uppfattningar om ökad upptäcktsrisk. Även fältexperimentet i Bott m.fl. (2017) visar en positiv effekt av ett brev med moralisk övertalning på regelefterlevnaden för norska skattebetalare med utlandsinkomster.

Det kan möjligen finnas skillnader i effekt mellan fältexperiment där skrivningarna med moralisk övertalning är enkla och direkta, som i flera av de ovan nämnda studierna,³⁷ och mer invecklade skrivningar som försöker påverka regelefterlevnaden genom att hänvisa till sociala normer med hjälp av vad som kan definieras som olika typer av *nudging*. Ett exempel på de senare finns i Hallsworth m.fl. (2018) som visar på goda resultat av en mängd olika behandlingar på hur fort brittiska skattebetalare betalar in försenad skatt.³⁸ En viktig slutsats i Hallsworth m.fl. (2018) är att skrivningar som hänvisar till deskriptiva normer (det vill säga en beskrivning av hur människor beter sig) ger bättre regelefterlevnad än injunktiva normer (som handlar om hur människor borde bete sig ur moralsynpunkt). Brev som relaterar till deskriptiva normer visas fungera även i det brittiska fältexperimentet i Larkin m.fl. (2018), och effekten är extra stor på lokal snarare än statlig nivå. Larkin m.fl. (2018) visar också att brev som relaterar till deskriptiva normer fungerar bättre än hänvisning till de juridiska följderna av att inte betala sin skatt i tid. I både Larkin m.fl. (2018) och Hallsworth m.fl. (2018) används skattebetalarnas benägenhet att betala redan fastställda skatter i tid som utfallsvariabel. Del Carpio (2014) visar att information om den faktiska regelefterlevnaden i två kommuner i staden Lima i Peru hade stor positiv effekt på regelefterlevnaden. Även laboratorieexperimentet i Alm m.fl. (2017) visar att information om hur medlemmar i experimentdeltagarens nätverk beter sig påverkar regelefterlevnaden, men resultaten är komplexa: I studien informeras deltagare om hur regelefterlevnaden är hos övriga deltagare i samma nätverk. Resultaten visar att bättre tidigare regelefterlevnad i individens nätverk förbättrar

³⁷ Texten i den moraliska övertalningen i Fellner m.fl. (2013) lyder exempelvis: ”*Those who do not conscientiously register their broadcasting receivers not only violate the law, but also harm all honest households. Hence, registering is also a matter of fairness.*”. I Meiselmann (2018) var texten: ”*Detroit’s rising is at hand. The collection of taxes is essential to our success.*”

³⁸ Det fanns hela 13 olika behandlingar i studien.

den egna regelefterlevnaden, men att det kan finnas en negativ effekt i sig av att bli informerad om andras regelefterlevnad. Till sist är det värt att nämna Wenzel (2002), där privata skattebetalare informerades om att de senaste forskningsrönen indikerar att skattebetalare generellt tror att de flesta andra accepterar skattefusk i större utsträckning än vad som faktiskt är fallet. Studiens resultat visade att arbetsrelaterade avdrag minskade som resultat av behandlingen.

6 Slutsatser

Den huvudsakliga slutsatsen som kan dras av forskningsöversikten i denna rapport är att ett lyckat arbete för bättre regelefterlevnad måste vila på två ben: en stadig grund i form av en effektiv kontrollverksamhet och ett långsiktigt arbete för hög skattemoral. Till att börja med visar fyra decennier av empirisk forskning på ett övertygande sätt att en av huvudparametrarna i Allingham och Sandmo (1972)—sannolikheten för upptäckt—är det viktigaste verktyget som en skattemyndighet har i sin verktygslåda. Ett stort antal laboratorieexperiment, fältexperiment och observationsstudier visar entydigt på en positiv effekt av upptäcktsrisken på regelefterlevnaden, och flera studier visar också att skattebetalarens regelefterlevnad förbättras efter en skattekontroll. En annan viktig slutsats från forskningen är att tredjepartsrapportering är ett effektivt sätt att få ner skattefelet: ett flertal studier visar att när möjligheter att undandra skatt finns så kommer dessa möjligheter att utnyttjas av skattebetalare.

Det finns också empirisk evidens för att moral och normer spelar roll för regelefterlevnaden. Det är dock i många fall svårare att hitta konkreta tillämpningar av forskningsresultat kopplade till moral. Det grundläggande problemet är att det är vanskligt för en enskild myndighet att ändra individers moral och normer. Exempelvis finns empirisk evidens om att utrikes föddas ursprungslands sociala normer eller korrupsionsnivå kan vara betydelsefulla för regelefterlevnaden. Ursprungsland är dock knappast en användbar policyparameter för en skattemyndighet. På motsvarande sätt är det svårt att hitta konkreta tillämpningar för de forskningsresultat som visar på betydelsen av skattebetalares bestämmanderätt över hur skattemedlen används. I en demokrati som den svenska är det redan självklart att medborgare genom sin rösträtt kan bestämma vad skattepengarna används till, vilket innebär att Skatteverkets policyutrymme här är begränsat. När det gäller frågor kopplade till sociala normer finns ett antal nyare studier som bygger på noggrant genomförda fältexperiment, och som har visat att regelefterlevnaden kan påverkas med relativt små resurser genom så kallad *nudging*. En del av dessa resultat är lovande, även om utfallsvariablerna ibland inte är de mest relevanta. Det är av stor vikt att vara uppmärksam på hur forskningslitteraturen på detta område utvecklas allteftersom det fylls på med fler studier.

Referenser

- Allais, M. (1953), "Le Comportement de l'Homme Rationnel devant le Risque: Critique des Postulats et Axiomes de l'Ecole Americaine", *Econometrica*, 21(4), s. 503—546.
- Allingham, M. G., och Sandmo, A. (1972). "Income tax evasion: a theoretical analysis." *Journal of Public Economics*, 1(3–4), 323–338.
- Alm, J., Jackson, B. och McKee, M. (1992a) "Institutional uncertainty and taxpayer compliance", *American Economic Review*, vol. 82(4), s. 1018-1026.
- Alm, J., McClelland, G.H. and Schulze, W.D. (1992b) "Why do people pay taxes?" *Journal of Public Economics* 48(1): s. 21–38.
- Alm, J., Cronshaw, M. B. and McKee, M. (1992c) "Tax compliance with endogenous audit selection rules." *KYKLOS*, 1, 27–45.
- Alm, J., Jackson, B., och McKee, M. (1992d) "Estimating the determinants of taxpayer compliance with experimental data", *National Tax Journal*, Vol. 45(1), s. 107--114.
- Alm, J., Jackson, B., och McKee, M. (1993) "Fiscal exchange, collective decision institutions, and tax compliance", *Journal of Economic Behavior and Organization*, vol. 22, s. 285—303.
- Alm, J., Sanchez, I. och de Juan, A. (1995). "Economic and Noneconomic Factors in Tax Compliance," *Kyklos*, vol. 48(1), s. 3-18.
- Alm, J., McClelland, G.H. och Schulze, W.D. (1999) "Changing the Social Norm of Tax Compliance by Voting", *KYKLOS*, Vol. 52(2), s. 141-171.
- Alm, J. (2012) "Measuring, explaining, and controlling tax evasion: lessons from theory, experiments, and field studies", *International Tax and Public Finance*, 19(1), s- 54–77.
- Alm, J., Bloomquist, K.M., och McKee, M. (2017) "When You Know Your Neighbour Pays Taxes: Information, Peer Effects and Tax Compliance", *Fiscal Studies*, vol. 38(4), s. 587–613.
- Andreoni, J., Erard, B. och Feinstein, J. (1998) "Tax Compliance." *Journal of Economic Literature*, vol. 36(2): s. 818–860.
- Angelucci, M. och De Giorgi, G. (2009). "Indirect Effects of an Aid Program: How Do Cash Transfers Affect Ineligibles' Consumption?" *American Economic Review*, vol. 99(1), s. 486-508.
- Angrist, J.D., Imbens, G.W. och D.B. Rubin (1996), "Identification of Causal Effects Using Instrumental Variables", *Journal of the American Statistical Association*, vol. 91, nr. 434, s. 444—455.
- Ariel, B. (2012) "Deterrence and moral persuasion effects on corporate tax compliance: findings from a randomized controlled trial", *Criminology*, vol. 50(1), s. 27—39.
- Becker, G. S. (1968), "Crime and Punishment – An Economic Approach", *The Journal of Political Economy*, vol. 76, s. 169–217.
- Becker, W., Büchner, H.-J. och Slesking, S. (1987), "The impact of public transfer expenditures on tax evasion: an experimental approach", *Journal of Public Economics*, vol 34, s. 243—252.
- Beer, S., M. Kasper; E. Kirchler; and B. Erard (2015). "Audit Impact Study," i National Taxpayer Advocate 2015 Annual Report to Congress, Volume 2: TAS Research and Related Studies, Washington, DC, s. 67–99.

- Bénabou, R. och Tirole, J. (2003) "Intrinsic and Extrinsic Motivation", *Review of Economic Studies*, vol. 70, s. 489—520.
- Blackwell, C. (2007) "A meta-analysis of tax compliance experiments". Working paper 07-24, Andrew Young School of Policy Studies.
- Boning, W.C., Guyton, J., Hodge, R.H., Slemrod, J. och Troiano, U. (2018), "Heard it through the grapevine: direct and network effects of a tax enforcement field experiment", NBER WP 24305.
- Bosco, L. och Mittone, L. (1997), "Tax Evasion and Moral Constraints: some Experimental Evidence", *Kyklos*, vol. 50, s. 297—324.
- Bott, K.M., Cappelen, A.W., Sorensen, E. och Tungodden, B. (2017) "You've Got Mail: A Randomised Field Experiment on Tax Evasion", NHH Dept. of Economics Discussion Paper No. 10/2017
- Brock, W. och Durlauf, S. (2001), "Interactions-based Models", i *Handbook of Econometrics*, vol. 5, Heckman, J.J. och Leamer, E. (red.). Elsevier.
- Cadsby, C.B., Maynes, E. och Trivedi, V.U. (2006) "Tax compliance and obedience to authority at home and in the lab: A new experimental approach", *Experimental economics*, vol. 9 s. 343—359
- Calvet Christian, R. och Alm, J. (2014) "Empathy, sympathy, and tax compliance", *Journal of Economic Psychology*, vol. 40, s. 62-82
- Camerer m.fl. (2016), "Evaluating replicability of laboratory experiments in economics", *Science*, vol. 351, s. 1433-1436.
- Carrillo, P.E., Castro, E. och Scartascini, C. (2017), "Do rewards work? Evidence from the randomization of public works", Inter-American Development Bank WP IDB-WP-794
- Casagrande, A., Di Cagno, D., Pandamiglio, A. och Spallone, M. (2015) "The effect of competition on tax compliance: the role of audit rules and shame", *Journal of Behavioral and Experimental Economics* vol. 59 s. 6—110
- Chamberlain, Edward H. (1948). "An Experimental Imperfect Market." *Journal of Political Economy*. vol. 56, s. 95—108.
- Charness, G., Kuhn, P., 2011. Lab labor: What can labor economists learn from the lab? i *Handbook of Labor Economics*, vol. 4A., red. Ashenfelter, O., Card, D.. Elsevier, s. 229—331.
- Cowell, F.A. (1981). "Taxation and Labour Supply with Risky Activities", *Economica*, 48(192), s. 365-79.
- Cummings, R.G., Martinez-Vazquez, J., McKee, M. och Torgler, B. (2009) "Tax morale affects tax compliance: Evidence from surveys and an artefactual field experiment" *Journal of Economic Behavior & Organization* 70 447—457
- DeBacker, J., Heim, B.T. och Tran, A. (2015), "Importing corruption culture from overseas: Evidence from corporate tax evasion in the United States", *Journal of Financial Economics*, vol. 117(1), s. 122-138.
- Del Carpio, L., (2014). "Are the Neighbors Cheating? Evidence from a Social Norm Experiment on Property Taxes in Peru." Princeton University, opublicerat manuskript.

- DellaVigna, S. (2009) "Psychology and Economics: Evidence from the Field", *Journal of Economic Literature*, vol. 47(2), s. 315—372.
- Drago, F., Mengel, F. och Traxler, C. (2017) "Compliance Behavior in Networks: Evidence from a Field Experiment", opublicerat manuskript.
- Dubin, J.A. och Wilde, L.L. (1988) "An empirical analysis of federal income tax auditing and compliance". *National Tax Journal*, vol. 41, s. 61—74.
- Dubin, J.A., Graetz, M.J. och Wilde, L.L. (1990) "The effect of audit rates on the federal individual income tax, 1977-1986", *National Tax Journal*, vol. 43(4), s. 395--409.
- Dubin, J. (2007). "Criminal Investigation Enforcement Activities and Taxpayer Noncompliance." *Public Finance Review* 35 (4), 500–529.
- Engel, E. och Hines, J. (1994). "Retrospective Audits and Tax Evasion Dynamics in the United States", opublicerat manuskript, Harvard University.
- Engström, P., Norblom, K., Ohlsson, H. och Persson, A. (2015) "Tax Compliance and Loss Aversion", *American Economic Journal: Economic Policy*, 7(4) s. 132–164.
- Ellingsen, T. och Johannesson, M. (2008), "Pride and Prejudice: the Human Side of Incentive Theory", *American Economic Review*, vol. 98(3), s. 990—1008.
- Erard, B. och Feinstein, J.S. (1994) "The Role of Moral Sentiments and Audit Perceptions in Tax Compliance", i *Public Finance and Irregular Activities*, Pommerehne, W.W. (red.), bilaga till *Public Finance/Finances Publiques*, vol. 49 (1994), s. 70—89.
- Feld, L.P. och Tyran, J.-R. (2002) "Tax Evasion and Voting: an Experimental Analysis", *KYKLOS*, vol. 55, s. 197—222.
- Fellner, G., R. Sausgruber, and C. Traxler (2013). "Testing Enforcement Strategies in the Field: Threat, Moral Appeal and Social Information". *Journal of the European Economic Association* 11, 634—660.
- Fochmann, M. och Kroll, E.B. (2016) "The effects of rewards on tax compliance decisions" *Journal of Economic Psychology* 52 (2016) 38–55
- Fortin, B., Lacroix, G. och Villeval, M.-C. (2007) "Tax evasion and social interactions", *Journal of Public Economics*, vol. 91, s. 2089—2112.
- Frey, B.S. (1997). *Not Just For the Money. An Economic Theory of Personal Motivation*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Friedland, N., Maital, S. och Rutenbert, A. (1978), "A simulation study of income tax evasion", *Journal of Public Economics*, vol. 10, s. 107--116.
- Gangl, K., Torgler, B., Kirchler, E. och Hofmann, E. (2014) "Effects of supervision och tax compliance: Evidence from a field experiment in Austria.", *Economics Letters*, vol. 123, s. 378—382.
- Garcia, F., Luca, D., Vezzulli, A. och Marques, R. (2018) "The Effects of Official and Unofficial Information on Tax Compliance", *CAEPR WP 2018—004*.
- Gemmell, N. och Ratto, M. (2012) "Behavioural responses to taxpayer audits: evidence from random taxpayer inquiries", *National Tax Journal*, vol. 65(1), s. 33-58.

- Haavelmo, T. (1943), "The Statistical Implications of a System of Simultaneous Equations", *Econometrica*, 11(1), s. 1—12.
- Haavelmo, T. (1944), "The Probability Approach in Econometrics", *Econometrica*, vol. 12, s. 1—115.
- Hallsworth, M. (2014) "The use of field experiments to increase tax compliance" *Oxford Review of Economic Policy* 30(4): 658–679.
- Hallsworth, Michael, John A. List, Robert Metcalfe, and Ivo Vlaev. (2018) "The Behaviorist As Tax Collector: Using Natural Field Experiments to Enhance Tax Compliance," *Journal of Public Economics*, vol. 148, s. 14-31.
- Hashimzade, N., Myles G. och Tran-Nam, B. (2013) "Application of Behavioural Economics to Tax Evasion", *Journal of Economic Surveys* 27(5), s. 941-977
- Holland, P.W. (1986), "Statistics and Causal Inference", *Journal of the American Statistical Association*, 81(396), s. 945—960.
- Heckman, J.J. och Vytlačil, E.J. (2007), "Econometric Evaluation of Social Programs, Part I: Causal Models, Structural Models and Econometric Policy Evaluation", i *Handbook of Econometrics Vol. 6B*, red. J.J. Heckman och E. Leamer.
- Kastlunger, B., Kirchler, E., Mittone, L. och Pitters, J. (2009) "Sequences of audits, tax compliance, and taxpaying strategies", *Journal of Economic Psychology* vol. 30 405–418
- Kirschler, E., Hoelzl, E., Wahl, I. (2008), "Enforced versus voluntary tax compliance: the "slippery slope" framework", *Journal of Economic Psychology*, vol. 29, s. 210—225.
- Kleven, H.J., Knudsen, M.B., Kreiner, C.T., Pedersen, S., Saez, E., (2011) "Unwilling or unable to cheat? Evidence from a tax audit experiment in Denmark", *Econometrica* 79 (3), 651–692.
- Lamberton, C., De Neve, J.-E., Norton, M.I. (2014) "Eliciting Taxpayer Preferences Increases Tax Compliance", Harvard Business School Working Paper No. 14-106, Harvard Business School.
- Larkin, C., Sanders, M., Andresen, I. och Algate, F. (2018) "Testing local descriptive norms and salience of enforcement action: A field experiment to increase tax collection", opublicerat manuskript, nedladdat 2018-04-27 från <https://ssrn.com/en/>.
- Lee, M.-J. (2016), *Matching, Regression Discontinuity, Difference in Differences, and Beyond*, Oxford University Press, UK.
- Luttmer, E. and Singhal, M. (2014) "Tax morale". *Journal of Economic Perspectives*, 28(4), s. 149–168.
- Løyland, K. och Øvrum, A. (2017), "The effect of risk based audits on immigrant workers' tax compliance", opublicerat manuskript
- Meiselmann, B. (2018), "Ghostbusting in Detroit: Evidence on nonfilers from a controlled field experiment", *Journal of Public Economics*, (kommande publikation).
- Manski, C.F. (1993), "Identification of endogenous social effects: the Reflection Problem", *Review of Economic Studies*, vol. 60, s. 531-542.
- Manski, C.F. (2000), "Economic Analysis of Social Interactions", *Journal of Economic Perspectives*, 14(3), s. 115-136.

- Mascagni, G. (2018) "From the lab to the field: a review of tax experiments", *Journal of Economic Surveys*, vol. 32(2), s. 273—301.
- Nordblom, K. (2017) "Tax Morale and Policy Intervention", WP 711, Department of Economics, University of Gothenburg
- Open Science Collaboration (2015) "Estimating the reproducibility of psychological science." *Science*, vol. 349, aac4716.
- Ortega, D. och Sanguinetti, P. (2013) "Deterrence and reciprocity effects on tax compliance: experimental evidence from Venezuela", CAF WP 2013/08.
- Paetzold, J. och Winner, H. (2016) "Taking the high road? Compliance with commuter tax allowances and the role of evasion spillovers", *Journal of Public Economics*, vol. 143, s. 1--14.
- Pearl, J. (2009) *Causality: Models, Reasoning and Inference*, Cambridge University Press, New York.
- Pencavel, J.H. (1979) "A Note on Income Tax Evasion, Labor Supply, and Nonlinear Tax Schedules", *Journal of Public Economics*, 12(1), s. 115-24.
- Phillips, M.D. (2014a) "Deterrence vs. gamesmanship: Taxpayer response to targeted audits and endogenous penalties." *Journal of Economic Behavior & Organization* vol. 100 s. 81–98.
- Phillips, M.D. (2014b) "Individual income tax compliance and information reporting: what do the U.S. data show?" *National Tax Journal*, Vol. 67(3), s. 531-567.
- Plumley, A.H. (1996) "The Determinants of Individual Income Tax Compliance." Internal Revenue Service Publication 1916 (Rev. 11-96). Internal Revenue Service, U.S. Department of the Treasury, Washington, DC.
- Pomeranz, D. (2015) "No Taxation without Information: Deterrence and Self-Enforcement in the Value Added Tax", *American Economic Review*, vol. 105(8), s. 2539--2569.
- Prinz, A., Muehlbacher, S. och Kirchler, E. (2014). "The slippery slope framework on tax compliance: an attempt to formalization." *Journal of Economic Psychology*. vol. 40, s. 20–34.
- Roth, A. E. (1995) "Introduction to Experimental Economics." i *Handbook of Experimental Economics*, John Kagel och Alvin E. Roth (red.), s. 3–109. Princeton University Press
- Rubin, D.B. (1974), "Estimating Causal Effects of Treatments in Randomized Studies", *Journal of Educational Psychology*, 66(5), s. 688—701.
- Sandmo, A. (1981) "Income Tax Evasion, Labour Supply, and the Equity-Evasion Tradeoff", *Journal of Public Economics*, 16(3), s. 265-88.
- Shimeles, A., Zerfu Gurara, D, Woldeyes, F. (2017) "Taxman's Dilemma: Coercion or Persuasion? Evidence from a Randomized Field Experiment in Ethiopia", *American Economic Review: Papers & Proceedings* 107(5), s. 420–424
- Slemrod, J. (2007) "Cheating Ourselves: the Economics of Tax Evasion", *Journal of Economic Perspectives*, vol. 21(1), s. 25—48.
- Slemrod, J., Blumenthal, M., Christian, C. (2001) "Taxpayer response to an increased probability of audit: evidence from a controlled experiment in Minnesota", *Journal of Public Economics* 79, s. 455–483

- Slemrod, J. (2018) "Tax Compliance and Enforcement", NBER working paper 24799, National Bureau of Economic Research.
- Sliwka, D. (2007), "Trust as a Signal of a Social Norm and the Hidden Costs of", *American Economic Review*, vol. 97(3), s. 1000—1012.
- Smith, Vernon L. (1962). "An Experimental Study of Competitive Market Behavior." *Journal of Political Economy*, vol. 70 (April), s. 111–37.
- Soliman, A., Jones, P. och Cullis, J. (2014) "Learning in experiments: Dynamic interaction of policy variables designed to deter tax evasion", *Journal of Economic Psychology* vol. 40, s. 175–186.
- Spicer, M.W. och Becker, L.A. (1980) "Fiscal inequality and tax evasion: an experimental approach", *National Tax Journal*, Vol. 33(2), s. 171—175
- Spicer, M.W. och Thomas, J.E. (1982) Audit probabilities and the tax evasion decision: an experimental approach, *Journal of Economic Psychology* vol. 2 s. 241-245.
- Starmer, C. (2000), "Developments in Non-Expected Utility Theory: The Hunt for a Descriptive Theory of Choice under Risk", *Journal of Economic Literature*, vol. 38, s. 332–382.
- Tan, F. och Yim, A. (2014) "Can strategic uncertainty help deter tax evasion? An experiment on auditing rules", *Journal of Economic Psychology* 40 s. 161–174
- Tandon, S. och Kavita Rao, R. (2017), "Tax Compliance in India: An Experimental Approach", WP 207, National Institute of Public Finance and Policy, New Delhi
- Tauchen, H.V., Witte, A.D. och Beron, K.J. (1993). "Tax Compliance: An Investigation Using Individual TCMP Data." *Journal of Quantitative Criminology* 9 (2), 177–202.
- Torgler, B. (2003), "Beyond punishment: a tax compliance experiment with taxpayers in Costa Rica", *Revista de Análisis Económico*, vol. 18(1), s. 27—56.
- Torgler, B. (2004) "Moral suasion: An alternative tax policy strategy? Evidence from a controlled field experiment in Switzerland", *Economics of Governance*, vol. 5, s. 235–253.
- Torgler, B. (2013) "A field experiment in moral suasion and tax compliance focusing on underdeclaration and overdeduction". *FinanzArchiv: Public Finance Analysis*, 69(4), s. 393-411.
- Torgler, B., Schaffner, M. och Macintyre, A. (2007) "Tax compliance, tax morale and governance quality", WP 2007--17, Center for Research in Economics, Management and the Arts.
- Webley, P. (1987) "Audit probabilities and tax evasion in a business simulation", *Economics Letters* vol 25, s. 267-270.
- Wenzel, M. (2002), "Altering norm perceptions to increase tax compliance", Centre for Tax System Integrity, WP 38.
- Wenzel, M. (2005), "Motivation or rationalisation? Causal relations between ethics, norms and tax compliance", *Journal of Economic Psychology*, vol. 26 s. 491–508.
- Witte, A.D. och Woodbury, D.F. (1985) "The effect of tax laws and tax administration on tax compliance: the case of the U.S. individual income tax." *National Tax Journal*, vol. 38, s. 1—14.